

ISSN 0027-8084
УДК 808.61./62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XXXVIII/3-4

БЕОГРАД
2017

УДК 811.163.41'367
811.163.41'37

ЈОВАН М. ЧУДОМИРОВИЋ*
(Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за српски језик
са јужнословенским језицима)**

Оригинални научни рад
Примљен 3. новембра 2017. г.
Прихваћен 22. децембра 2017. г.

О СВРСИСХОДНОСТИ ИЗРАЗА *(С) ОБЗИРОМ (НА ТО) ДА И* *(С) ОБЗИРОМ НА*

У раду се указује на случајеве употребе израза *с обзиром (на то) да* и *с обзиром на* да означе узрочност у стварности, а не закључност. Анализом примера показује се да је оваква употреба нефункционална, а затим се коментаришу постојећа нормативна решења у вези с поменутиим изразима.

Кључне речи: везнички израз *с обзиром (на то) да*; предлошки израз *с обзиром на*; језичка култура; бирократизација језика.

1. Увод

Различите препоруке о употреби везничког израза *с обзиром (на то) да* и предлошког израза *с обзиром на* могу се наћи у већини нормативних приручника (уп. Лалевић 1957; 1963а; 1963б; Пецо 1969; РЈН; СЈП; Ћупић 2001; Пипер и Клајн 2013: 514), али се оне претежно баве формом ових израза (допуштајући неке од њихових варијанти и искључујући неке друге као ненормативне). У овом раду испитујемо колико је употреба ових израза сврсисходна имајући у виду њихову семантику, тј. указујемо на не тако ретке примере њи-

* jovan.cudomirovic@fil.bg.ac.rs.

** Овај рад настао је у оквиру пројекта *Српски језик и његови ресурси: теорија, опис и примене*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (бр. 178006).

хове нефункционалне употребе, а затим, на основу резултата те анализе, коментаришемо постојећа нормативна решења и дајемо другачије предлоге.

2. Семантика изразâ *с обзиром (на њо) да* и *с обзиром на* и примери њихове нефункционалне употребе

Ови изрази означавају специфичну врсту каузалности (в. Ковачевић 1986; Чудомировић 2016). Док узрочни везници попут *још* и *јер* у основној употреби означавају узрочно-последични однос између догађаја у стварности, израз *с обзиром (на њо) да* означава каузалност у менталној сфери, тј. закључивање:

(1) Ваза се разбила, **јер** је пала.

(2) **С обзиром да** се разбила, мора бити да је ваза пала.

Наравно, као општеузрочни везници, *јер* и *још* могу обележити и закључност (с тим што се у примеру (2) *јер* не би могло употребити из формалних разлога), *јер* се однос закључивања схвата као метафоричка каузалност. Узрочност и закључност, дакле, нису одвојене категорије, већ је закључност посебна врста узрочности, па општеузрочни везници могу обележити и закључност, али изрази специјализовани да обележе закључност нису добро решење кад треба обележити узрочност у стварности. Ако бисмо, рецимо, у примеру (1) употребили израз *с обзиром да* (*Ваза се разбила, с обзиром да је њала*), он би имплицирао да говорник не саопштава две чињенице, већ да на основу тога што је ваза пала само закључује да се она морала разбити. У контексту у ком говорник не намерава да изнесе закључак, него да изрази реалну узрочност, израз *с обзиром да*, дакле, не би био добро решење, а прималац би поруку можда могао разумети исправно, али само ако му шири контекст и општа знања дају довољно основа за то. Дакле, до праве интерпретације дошао би тежим путем, упркос изразу *с обзиром да*, а не захваљујући њему.

Да је израз *с обзиром (на њо) да* специјализован за закључност уочава још Ковачевић (1986), а у недавном експерименталном истраживању (Чудомировић 2016), показали смо да то и говорници српског језика јасно препознају. Наиме, у задацима у којима се од њих тражило да на скали оцене прихватљивост шест субординатора (*јер*, *још*, *због тога што*, *због тога што*, *будући да*, *с обзиром да*) у различитим контекстима, испитаници су (а реч је о 127 изворних факултетски образованих говорника српског језика) у закључним контекстима изразе *будући да* и *с обзиром да* оценили као значајно бољи избор од свих осталих, а у „чисто“ узрочним контекстима – као значај-

но лошији избор од свих осталих. Ово показује да дистинкција између „реалне узрочности“, тј. узрочно-последичног односа у стварности, и закључности није само лингвистички конструкт, већ и да је говорници интуитивно препознају.

И предлошки израз *с обзиром на* има закључно значење, као у следећем примеру:

(3) **С обзиром на** једнакост енергије и масе, енергија коју неко тело добија кретањем довешће до повећања његове масе. (ЕКСЈ)

У неким случајевима се значење конструкције *с изразом с обзиром на* може окарактерисати и као нешто шире, околсно:

(4) Када је разговарао са мном, био је озбиљан, Ли-Мари. И имао је право да буде **с обзиром на** наше године. (ЕКСЈ)

Али и тада израз *с обзиром на* задржава свој закључни карактер – говорникове године (и године његовог саговорника) представљају основ да се дође до одређене процене одн. закључка.

У пракси, међутим, нису ретки случајеви у којима се изрази који су предмет овог рада употребљавају у узрочном, а не закључном контексту, сасвим независно од тога да ли гласе *с обзиром...* или *обзиром...* Како нас овде интересује семантика ових израза и аутентични примери њихове употребе, наводимо примере и са *с* и без њега, иако се ови други, као што је добро познато, у литератури сматрају ненормативним (уп. Лалевић 1957; 1963а; 1963б; Пецо 1969; РЈН; СЈП; Ћупић 2001; Пипер и Клајн 2013: 514).

(5) Тражила сам од тате ноте, а он их је имао доста **с обзиром на то да** је раније свирао хармонику. (И1)

(6) **С обзиром на то да** је већ дуго вегетаријанац, понекад спреми поврће кувано на пари, у специјалном лонцу од бамбуса, које се кува највише три минута како би се сачували сви минерали и витамини. (И2)

(7) Проблем је и то што привреда за њих [= за мишљења и тумачења на основу којих разни државни органи спроводе прописе] сазна тек по доласку инспекције **с обзиром на то да** мишљења јавно објављују на својим сајтовима само Министарство финансија и Министарство трговине. (И3)

(8) Нисмо желели да променимо термин **с обзиром на то** да су многи гости, туристи из различитих делова Србије, раније резервисали преноћиште на Дивчибарама – каже председник Гљиварског друштва Драгић Томић. (И4)

У примеру (5) говорница се присећа својих музичких почетака и износи једну узрочно-последичну везу: њен отац је некада свирао хармонику, па је зато имао много нота. Она, дакле, не закључује о могућим или вероватним последицама тога што је њен отац некада свирао хармонику, већ констатује каузалну везу између две реалне ситуације. Ипак, ту везу није обележила типичним узрочним везником као што је *јер* или *йошйю*, него закључним изразом *с обзиром на йю да*, што њен израз чини непотребно компликованим: не само што је *с обзиром на йю да* далеко дуже од *јер* или *йошйю* него је, што је још важније, семантички мање подесно, јер означава један специфичнији и апстрактнији однос од „обичне“ узрочности, а то је закључност. Тиме је жељено значење замагљено, па читалац мора да уложи нешто већи напор да би стигао до жељене интерпретације него да је употребљено прикладније решење, попут везника *јер* или *йошйю*. Слично важи и за остале примере.

Исту појаву запажамо и кад је у питању предлошки израз *с обзиром на*:

(9) **С обзиром на** повећану потражњу, Ненад планира да повећа површине под органским житарицама и да, уз неопходну декларацију, интегрално брашно продаје и продавницама здраве хране. (И5)

(10) Гвожђе се веома лако издваја из осталих отпадака **обзиром на** његова магнетна својства, тако да није неопходно означавање поруијекло [sic] материјала. (И6)

У примеру (9), из разлога које смо већ изнели, једноставније је и прикладније употребити предлог *збој* (*Збој йовећане йојражње, Ненад йланира да йовећа йовршине йод ојанским жийтарицама...*) него израз *с обзиром на*. Исто важи и за пример (10) (*Гвожђе се веома лако издваја збој својих мајнейних својсйава / захваљујући својим мајнейним својсйивима*).

Није, дакле, реткост, да се изрази *с обзиром (на йю) да* и *с обзиром на* употребе нефункционално, у контекстима у којима су везници *јер* или *йошйю*, или предлог *збој* одн. предлошки израз *захваљујући*,

не само економичније и обичније него и семантички прикладније решење. Разлог за то је, сматрамо, у томе што ови изрази уживају престиж као обележје језика образованих и утицајних – израз *с обзиром (на њо) да* је, како констатује Ковачевић (1986: 111–112) (а сматрамо да би исто, *mutatis mutandis*, важило и за израз *с обзиром на*) карактеристичан за научни, административни и публицистички стил, док је у разговорни језик „’продро’ из административно-правног стила“ (Ковачевић 1986: 112). Као такви, они производе утисак да је аутор/говорник ученији и/или озбиљнији него да је употребио неко обичније и једноставније средство. Како је већ раније примећено поводом бирократизације језика, „на бирократски начин проговара и обичан човек, небирократа, онда кад свој исказ жели да учини достојним изношења већем аудиторијуму“ (Кликовац 2008: 89, в. и Данојлић 1990 [1971]: 25–26).

Стога није необично што су изрази *с обзиром (на њо) да* и *с обзиром на* чест „зачин“ у нарочито бирократизованим текстовима, онима чији основни циљ као да и није да пренесу било какав садржај, већ да фасцинирају „ученошћу“ и количином речи:

(11) **С обзиром на то да** се главна пословна активност усмерава на прикупљање података о понуди и потражњи пољопривредних производа и репроматеријала за пољопривреду, то је послужило и као костур за креирање асортимана услуга у циљу остваривања што бољих пословних перформанси. (И7)

Нормативни приручници описану појаву нефункционалне употребе израза *с обзиром (на њо) да* и *с обзиром на* практично не региструју. То само по себи није необично, јер се ни од најобимнијег приручника не може очекивати да региструје све случајеве који су за његову сврху релевантни. Али то ипак јесте необично кад је реч о изразима којима се бавимо у овом раду, јер изразе *с обзиром (на њо) да* и *с обзиром на* помиње сваки већи нормативни приручник. Међутим, заинтересовани корисник у њима неће наћи ништа о функционалности ових израза: све што нормативни приручници о њима имају експлицитно да кажу јесте изричит захтев да не гласе *обзиром...*, него искључиво *с обзиром...* (уп. Лалевић 1957; 1963а; Пецо 1969; Ћупић 2001; РЈН: s.v. *s obzirom na*; СЈП: 159; Пипер и Клајн 2013: 514), док конзервативнији аутори томе додају и да се из везничког израза не сме изоставити *на њо* (Лалевић 1963а; Ћупић 2001), па чак и то да везнички израз мора гласити *с обзиром на њо шњо*, а не *с обзиром на њо да* (Лалевић 1963б). Питање функционалности само имплицитно

дотиче Клајн саветом да се везнички израз *с обзиром (на њо) га/шио* може заменити једноставнијим „синонимима“ *јошио* и *будући га* (в. РЈН: s.v. *с обзиром на*; СЈП: 159). Оваква нормативна пракса је, сма-трамо, двоструко проблематична – зато што датим решењима недо-стају довољно јаки аргументи, али и зато што је функционални аспект употребе израза које испитујемо важнији од формалног.

Да ово образложимо.

Прво, све три прескриптивне забране могу се аргументовано оспорити. Ковачевић (1986) показује, по нашем мишљењу сасвим убедљиво, да везник *га* не обележава нужно хипотетичност, па му се у везничком изразу не мора претпостављати *шио* (које се, уосталом, готово уопште не користи), као и да се везнички израз *с обзиром (на њо) га* конвенционализовао као синтаксичка јединица која постаје део зависне реченице коју уводи, па зато нема препрека да се из њега изостави конструкција *на њо*.

Овове бисмо додали да се и одбацивање везничког одн. пред-лошког израза без *с (обзиром на...)* као ненормативног може оспори-ти. Ово нормативно решење дао је Стевановић (1950), објаснивши да *обзир* у изразима *с обзиром...* има улогу метафоричког пратиоца од-ређене интелектуалне активности, те да је зато ту прихватљив једино социјативни инструментал, а никако инструментал оруђа/средства.¹ Како други аутори/приручници или понављају исто ово образложење или никакво посебно образложење не дају, може се закључити да сви прихватају Стевановићев аргумент. Тај аргумент, међутим, превиђа да инструментал без предлога може имати и узрочна значења: М. Ивић, додуше, сматра да је узрочни инструментал, уопште узев, кате-горија „у пуном пропадању“ (1954: 98), али налази и да су поједини типови узрочног значења инструментала у савременом језику и даље живи, међу њима и „инструментал критеријума“ у изразима типа *во-љом народа, одлуком скујшићине* и сл. (уп. Ивић 1954: 82; в. и друге типове у: Стевановић 1969: 446–447) и „инструментал пасивног узро-ка“ (1954: 85–92). Овај други посебно је занимљив, јер у њега спада и инструментал који се јавља „у случајевима када је потребно да се от-крије појам који претставља образложење дате појаве“ (Ивић 1954: 89–90), а неки од примера су и следећи: *Izgubiti krivnjom pravo na imovinu, život; Да не љоворим о делима [...] која се моју збрисаићи за-*

¹ Прецизности ради, треба рећи да се Стевановић у цитираном чланку позива на два још раније изнета мишљења у часопису *Наш језик* (в. М. 1932; Ђорђевић 1935). У оба случаја реч је о кратким одговорима из рубрике „Наша пошта“. Ипак, тек Стевановић (1950) даје опширније образложење, а други аутори или цитирају или парафразирају управо то образложење.

сїарелошћу їред законом и кајањем їред Боїом (Ивић 1954: 91). Како се закључивање најчешће концептуализује преко узрочности, потребан је само један корак да би се од узрочног стигло до закључног значења. Категорији закључивања је узрочни беспредлошки инструментал заправо семантички ближи од социјатива. Стога није оправдано изразима *обзиром (на їїо) да* и *обзиром на їїо* одрицати могућност да изразе закључно значење.

Осим тога, иако изрази *с обзиром (на їїо) да* и *с обзиром на* формално изгледају као предлошко-падежне конструкције, а по пореклу то свакако и јесу, они су се конвенционализовали у посебној функцији, па то мења и њихов категоријални статус: прерасли су у везнички одн. предлошки израз. То се најбоље види по томе што форму *обзиром* унутар ових израза више није могуће модификовати придевском јединицом:

(12)*С посебним/извесним обзиром на то да...

Оваква модификација именице атрибутом иначе је сасвим уобичајена, али то у изразима којима се овде бавимо није случај. Ово показује да се изрази *с обзиром на* и *с обзиром (на їїо) да* не понашају као типичне предлошко-падежне конструкције, тј. да се форме *обзиром* унутар њих више синтаксички не понашају као типичне именице. Ови изрази су се, дакле, конвенционализовали у функцији предлога одн. субординатора и тиме су постали подложни ерозији, па постаје могуће изоставити оне делове који нису кључни за њихову функцију, а кључни су, с формалне стране, завршно *да* одн. *на*, којима се уводи остатак зависне клаузе одн. регира одговарајући облик именице, а са семантичке стране – форма *обзиром*, која одржава везу са семантиком именице *обзир*, на којој и почива закључна семантика ових израза. Дакле, варијанте *обзиром (на їїо) да* и *обзиром на* могу се схватити и као секундарне, настале спонтаним изостављањем формално и семантички ирелевантних делова ових „окамењених“ везничких/предлошких израза.

Друго, и важније: како год се односили према томе шта је прихватљива форма ових израза, тај, формални аспект питања не може бити важнији од оног суштинског – функционалног. Дакле, чак и ако се инсистира на употреби искључиво варијанти са *с* (иако за то, сматрамо, нема добрих аргумената), тај савет може бити само у позадини оног главног – да изрази *с обзиром (на їїо) да* и *с обзиром на* нису добро решење тамо где треба обележити реалну узрочност (а не закључност), јер су ту неподесни и неекономични, па исказ чине непотребно компликованим и недовољно јасним. Зато је у тим случајевима уместо њих боље потражити неко једноставније и прикладније ре-

шење – међу везницима то су обично *јер* и *још* (не и *будући да*, јер је и то примарно закључни, а не општеузрочни израз), а међу предлозима и предлошким изразима *збој*, *услед*, *захваљујући* или неки други, у зависности од конкретне нијансе узрочног значења коју треба изразити.

3. Закључак

Изрази *с обзиром (на то)* *да* и *с обзиром на* специјализовани су да обележе посебну врсту каузалности – закључност. Није, међутим, редак случај ни да се, захваљујући томе што се доживљавају као обележје „интелектуалних“ стилова (попут научног и административног), употребе и тамо где треба изразити реалну узрочност, а не закључност, што је нефункционално и чини изражавање непотребно компликованим и недовољно јасним.

Са становишта језичке културе најважније је, сматрамо, указати на овакву, несврсисходну употребу и препоручити да се, тамо где треба изразити реалну узрочност, а не закључност, поменути изрази замене обичнијим и прецизнијим еквивалентом. Избор између *с обзиром...* и *обзиром...* у том погледу је од споредног значаја и нема разлога да се било која од тих варијанти проглашава „погрешном“.

ЛИТЕРАТУРА

- Данојлић ⁴1990 [1971]: Milovan Danojlić, *Мика с реџима*, Београд: Библиотека XX век.
- Ђорђевић 1935: П[етар] Ђ[орђевић], *Наша пошта*, одговор бр. 3 читаоцу Ј. М., *Наш језик* III/4, Београд, 32.
- Ивић 1954: Милка Ивић, *Значења српскохрватској инструменталној и њихов развој*, Београд: САН.
- Кликовац 2008: Duška Klikovac, *Језик и моћ*, Београд: Библиотека XX век.
- Ковачевић 1986: Милош Ковачевић, *Спорни везник с обзиром да*, *Наш језик* XXVII/1–2, Београд, 101–124.
- Лалевић 1957: Миодраг С. Лалевић, *Обзиром на то или: с обзиром на то?*, у: *Како се каже. Како се ише. Сийнице језикословне*, Београд: Народна књига, 199–201.
- Лалевић 1963а: Миодраг С. Лалевић, *Обзиром на то или: с обзиром на то?*, у: *Српскохрватски у мом џеју. Наша колебања*, Београд: Бранко Ђоновић, 889–890.
- Лалевић 1963б: Миодраг С. Лалевић, *С обзиром да...*, у: *Српскохрватски у мом џеју. Наша колебања*, Београд: Бранко Ђоновић, 756–757.

- М. 1932: М., Наша пошта, одговор бр. 3, *Наш језик* I/4, Београд, 127.
- Пецо 1969: Asim Peco, S obzirom ili obzirom, u: *Jezik naš svagdašnji*, Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika, 140–141.
- Пипер и Клајн 2013: Предраг Пипер, Иван Клајн, *Нормативна граматика српског језика*, Нови Сад: Матица српска, 2013.
- РЈН: Ivan Klajn, *Rečnik jezičkih nedoumica*, Beograd: Čigoja štampa, 1997.
- СЈП: Павле Ивић, Иван Клајн, Митар Пешикан, Бранислав Брборић, *Српски језички приручник*, Београд: Београдска књига, 2004.
- Стевановић 1950: М[ихаило] С[тевановић], Обзиром на или с обзиром на, *Наш језик н. с.* I/1–2, Београд, 63–65.
- Стевановић 1969: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик* II, Београд: Научна књига.
- Ћупић 2001: Драго Ћупић, Њихов, њин, с обзиром на то..., у: Драго Ћупић, Егон Фекете, Богдан Терзић, *Слово о језику. Језички њоучник. Књига друга*, Београд: Партенон, 115–116.
- Чудомировић 2016: Јован Чудомировић, Узрочни субординатори и теорија домена – експериментални приступ, *Научни састајанак слави-стиа у Вукове дане* 45/3, Београд, 167–200.

ИЗВОРИ

- ЕКСЈ: *Електронски корпус српског језика*, korpus.matf.bg.ac.rs.
- И1: <http://42magazin.rs/neda-nikolic/> [14. X 2017].
- И2: <http://www.gloria.rs/gastro/slobodan-bestic-u-novoj-gloriji-uloga-humusa-u-svetskoj-revoluciji/> [14. X 2017].
- И3: <http://www.alo.rs/dajemo-milione-na-tumacenje-zakona/126400> [14. X 2017].
- И4: <http://www.kolubarske.rs/sr/vesti/valjevo/6662/Uprkos-lo> [14. X 2017].
- И5: <https://rtvbor.rs/vesti/6821-zdravom-hranom-do-boljeg-zdravlja> [14. X 2017].
- И6: http://www.cenex.rs/img/pitanja-i-odgovori/reciklazni_simboli_i_njegovi_opisi.pdf [14. X 2017].
- И7: <http://www.panagent.rs/> [14. X 2017].

Jovan M. Čudomirović

ON THE ADEQUACY OF THE EXPRESSIONS (*s*) *OBZIROM (NA TO) DA I*
(*S*) *OBZIROM NA*

Summary

The paper examines the cases in which inferential markers (*s*) *obzirom (na to) da* 'since, given that' and (*s*) *obzirom na* 'considering' are used to mark causal relations in reality (instead of mental/epistemic causality, i.e. inference). We show that such use is non-functional, and that it is motivated by the fact that these markers belong to the registers usually perceived as prestigious, such as academic and legal/administrative discourse.

We also suggest that style guides and other prescriptive literature should focus on the issue of the described non-functional usage, and argue that the existing prescriptive practice, which deals exclusively with the form of these markers (prohibiting some of their formal variants and allowing others) should be abandoned.

Keywords: complex conjunction *s obzirom (na to) da*, complex preposition *s obzirom na*, style, language bureaucratization.